

УДК 373.3.017.4

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Добрідень Алла Володимирівна,

к. пед. н., доцент

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

alladobruden@gmail.com

Анотація. У статті авторкою проаналізовано класифікацію сучасних форм та методів громадянського виховання учнів молодшого шкільного віку. З'ясовано, що ефективність впровадження у практичну роботу форм і методів громадянського виховання молодших школярів досягається за рахунок розумного їх поєднання, врахування вікових особливостей учнів, рівня їх розвитку та вихованості.

Ключові слова: початкова школа, учні молодшого шкільного віку, виховання, громадянське виховання, форми виховання, методи виховання, позаурочна діяльність.

У нашій державі проблема розвитку громадянськості і патріотизму сьогодні набуває досить гостру актуальність, зокрема, у справі громадянського виховання учнів молодшого шкільного віку. Патріотизм сьогодні стає нагальною потребою і держави, і кожної особистості, яка своєю активною любов'ю до Вітчизни прагне досягти взаємної любові від неї з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке сприятиме саморозвиткові кожної особистості, становленню її патріотичної самосвідомості на моральній основі.

Метою статті є розкриття сучасних форм і методів громадянського виховання учнів молодшого шкільного віку.

У сучасній практиці методів виховання є багато, але не всі вони є дієвими у початковій школі. Науковець Н. Мойсенюк «Під методами виховання розуміє найважливіші способи взаємопов'язаної діяльності вихователя і вихованців, які спрямовані на усвідомлення школярами сутності суспільних цінностей, розвиток позитивних ставлень до них, вироблення відповідних навичок і звичок поведінки, їх корекцію і вдосконалення, підтримку розвитку індивідуального потенціалу особистості» [1].

За класифікацією Н. Мойсеюк виділяються групи методів виховання:

I група – «методи усвідомлення цінностей патріотичного виховання (любов до Батьківщини, служіння її інтересам, здоровий спосіб життя, піклування про природні багатства рідної землі). В основі цих методів лежить слово. Слово – могутня зброя в умілих руках педагога» [1].

В. Сухомлинський зазначав: «Справжній вихователь саме і повинен досконало володіти вихованням засобами мудрого слова. У слові акумулюються взаємини між людьми, слово виявляє ідею, а ідея – стовповий корінь виховання. Серце дитини повинне бути відкритим перед словом, думкою, переконанням, повчанням вихователя» [2].

Провідну роль у громадянському вихованні відіграють такі вербальні методи, як *розповідь, бесіда, роз'яснення, повідомлення, диспут* тощо. «Діти люблять слухати розповіді, які учитель подає артистично, супроводить цікавим ілюстративним матеріалом, відеофільмами, музичними записами, доповнює зупинками з передбаченнями. Періодично під час розповіді педагог звертається із запитаннями до учнів, просить їх прокоментувати почуте, дати свою оцінку події тощо» [3].

На думку сучасних педагогів «бесіда дає свій позитивний ефект, коли вона є інтерактивною. При цьому школярі обговорюють поставлене учителем запитання чи проблему у парах, групах, приходять до спільної думки і висловлюють її. У ході бесіди школярі вчаться аналізувати ідеї, оцінювати

події, вчинки та формувати власне ставлення до навколишньої дійсності та своїх обов'язків» [3].

Учні початкових класів можуть брати участь у диспутах, основне призначення яких тренування розуміння і уміння обговорювати певні проблеми. Наприклад, «Кому потрібен здоровий спосіб життя», адже не секрет, що серед молодших школярів є діти, яким подобається хворіти. Під час хвороби вони відчують підвищену турботу і занепокоєння батьків, є можливість поніжитися в ліжку тощо. Тому під час такого диспуту, діти зможуть усвідомити та переконати інших у необхідності бути здоровим. Методом великої виховної сили є приклад, бо «слова вчать, а приклади приваблюють».

Прикладами наслідування має бути в першу чергу вчитель, а також герої – сучасні історичні, літературні, майстри своєї справи, самовіддані люди – справжні патріоти, які живуть поруч нас. «Добрий приклад кращий за сто слів» (Народна мудрість).

Науковець Н. Мойсеюк представляє *другу групу методів*, а саме: «*Методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки*. Це тренування, привчання, доручення, педагогічна вимога, ситуація вільного вибору, ігровий метод тощо. *Тренування* передбачає багаторазове повторення дій і вчинків. Наприклад, щодення ранкова гімнастика, шефство над людиною похилого віку, догляд за посадженими деревами, клумбами тощо» [1].

Привчання – метод, що забезпечує інтенсивне формування певної якості (наприклад, не запізнюватися на заняття, прибрати своє робоче місце, активно працювати в колективних творчих справах, дотримувати даної обіцянки).

Одним із методів виховання є *доручення*, яке передбачає вправляння учнів в позитивних діях і вчинках. Це і посильна допомога тим, хто її потребує (наприклад, догляд за могилою героя, пам'ятником, пришкільною ділянкою тощо). Але слід пам'ятати, що ефективність доручення як методу залежить від організації контролю за його виконанням.

Ситуація вільного вибору – метод, що моделює ситуацію реального життя (наприклад, маленька дитина рве квіти на клумбі, твої дії).

Ігрові методи є провідними для молодших школярів, відповідають їхнім віковим особливостям, є природним засобом навчання і виховання».

Найважливіше – це органічне включення ігор у виховний процес. Різноманітність ігрових засобів дає можливість учителеві обрати ту гру, яка найкраще відповідає меті громадянського виховання.

Звичайно, що формуванню патріота сприяють народні рухливі ігри, ігри, пов'язані із традиціями і звичаями українського народу, дидактичні ігри, ребуси, кросворди, вікторини, тощо.

Великий виховний вплив на особистість учня є *робота над проєктами*, під час яких діти досліджують особливості рідного краю, знайомляться з видатними людьми, досліджують минуле держави та проєктують її майбутнє. Тому проєктна діяльність молодших школярів є важливою як під час уроків, так і в позаурочний час.

III група – це методи стимулювання поведінки і діяльності. До них відносяться методи заохочення, змагання та покарання. «Похвала, заохочення учня, колективу – дуже велика виховна сила: зростає почуття власної гідності заохочуваних, у них виникає бажання робити ще краще», читаємо у праці В. Сухомлинського [2].

Продовжуючи розглядати сучасні методи, погоджуємося з класифікацією Н. Мойсеюк, який інтерпретує «заохочення у вигляді схвалення, подяки, привітання, нагороди стимулюють бажання діяти ще краще, збуджують позитивні емоції» [1].

Змагання – це метод спрямування природної потреби школярів у суперництві на виховання позитивних якостей особистості. «Організація змагань молодших школярів, конкурсів, турнірів, де учні можуть продемонструвати свої знання з української мови та літератури, природи, історії та життя рідного краю сприятиме вихованню громадянських цінностей» [1].

Покарання як метод педагогічного впливу в початковій школі має використовуватися дуже обережно і в основному у вигляді несхвалення дії чи вчинку учня.

IV група – методи педагогічної підтримки, «а саме: взаємна довіра, спільне проведення виховних заходів, ігор, діагностика індивідуального розвитку, вихованості тощо. Важливе значення у цьому відводиться створенню ситуації успіху, створення умов для самореалізації особистості» [1].

Як зазначав відомий педагог Ш. Амонашвілі: «Дітям потрібно пропонувати такі захопливі справи, до яких вони можуть приступити не коли-небудь, а зараз же, і перші кроки, спрямовані до здійснення цих справ, можуть приводити їх не до перших гірких невдач, а до перших успіхів» [1].

Далі, аналізуючи *форми громадянського виховання молодших школярів*, вашій увазі пропонуємо їх різновиди, а саме:

- *за кількістю учасників*: індивідуальні, парні, групові та масові;
- *за місцем проведення*: урочні, позаурочні, позакласні, позашкільні, родинне виховання та інші.

Важливе місце необхідно відвести колективним творчим справам, проектній діяльності, театралізації, гуртковій роботі, екскурсіям, походам вихідного дня, спортивним змаганням, проведенням акцій, виставок, українських вечорниць, свят, фольклорних фестивалів, ярмарок тощо.

Головне, щоб учитель міг донести до душі кожної дитини свою любов до Батьківщини, і по краплинці, не нав'язливо, але постійно формувати патріотизм своїх вихованців. Лише вчитель, який постійно знаходиться у творчому пошуку, має високий рівень інформаційної культури та національно-патріотичної свідомості, безмежно відданий своїй справі, може ефективно формувати національно-громадянську свідомість своїх вихованців, втілювати у життя нові вимоги часу. Школа має стати тим осередком, де виховується духовно багата особистість, формується громадянська зрілість школяра.

Громадянське виховання учнів молодшого шкільного віку неможливе без участі у пошуково-краєзнавчій роботі, однією із форм якої є *екскурсії*. Вони

можуть мати дослідницьке спрямування, збір інформації про звичаї певної місцевості, особливості культури та побуту. Зібрану інформацію згодом можна використати при підготовці до свят Різдва, Івана Купала, обрядів «Веснянка», «Весілля», літературних вечорів, шоу-програм.

Загальний культурний розвиток молодших школярів має неабияке значення для гармонійного формування громадянської культури і цьому ефективно сприяє відвідування музеїв, виставок, театру.

Важливе місце серед форм позаурочної виховної роботи з громадянського виховання займають *тематичні вечори*. Вони можуть мати найрізноманітнішу тематику: присвята історичним і пам'ятним датам у житті українського народу; військовим діячам українського війська різних періодів визвольних змагань; діяльності міжнародних прогресивних організацій; патріотам, які загинули в концтаборах, тюрмах, на засланні в різні історичні часи та епохи; жертвам голодомору; морально-правовим, морально-естетичним проблемам; питанням літератури, мистецтва, діяльності видатних учених, письменників, художників, композиторів; висвітленню проблем держави та церкви, ролі священнослужителів у духовному відродженні нації тощо.

Важливою формою організації позаурочної роботи є інтелектуальні, розважальні та пісенні конкурси. А саме: «Таланти навколо нас», «Конструкторське бюро», «Козацькі забави», «Українська кухня», «Бюро добрих послуг», «Без верби й калини немає України», «Гімн матері», «Поезія і пісня – великі дві сили», «Голоси України», «Фольклорні скарби нашого краю».

Ми погоджуємося з думкою сучасних вчених, які вважають, що «Застосування форм і методів у процесі громадянського виховання покликане формувати в особистості когнітивні (лат. *cognitio* – знання, пізнання), нормативні та поведінкові норми, вміння міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, аналізувати проблеми, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати вмінь та навичок адаптації, захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших, самореалізовуватися тощо» [4].

Таким чином, ефективність впровадження у практичну роботу форм і методів громадянського виховання молодших школярів досягається за рахунок розумного їх поєднання, врахування вікових особливостей учнів, рівня їх розвитку та вихованості. А результативність великою мірою зумовлюється тим, наскільки ті чи інші форми, методи виховної діяльності стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління дітей молодшого шкільного віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мойсеюк Н. Є. Класифікація методів виховання. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/49424-2-klasifikatsya-metodv-vihovannya.html> (дата звернення: 08. 03. 2022.).
2. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю. Вибрані твори: в 5-ти т. Т.3. К.: Рад. шк., 1988. 304 с.
3. Ефективні форми і методи формування національно-патріотичної свідомості учнів початкової школи. URL: <https://vseosvita.ua/library/efektivni-formi-i-metodi-formuvanna-nacionalno-patrioticnoi-svidomosti-ucniv-pocatkovoi-skoli-225951.html> (дата звернення: 16. 03. 2022.).
4. Громадянське виховання URL: <https://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/pedagogika/part2/034.htm> (дата звернення: 16. 03. 2022.).